

УДК: 373.3.091.33-027.22

**ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ:
ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ У СУЧАСНОМУ ПРОСТОРИ
ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН**

**RESEARCH AND EXPERIMENTAL WORK IN SECONDARY SCHOOL: APPROACHES
AND TOOLS IN THE MODERN SPACE OF INNOVATIVE CHANGE**

Olena Lavrinenko / Олена Лавриненко

ORCID 0000-0002-5119-5798

*candidate of pedagogical sciences / кандидат педагогічних наук**senior researcher at NDL experimental
pedagogy and pedagogical innovations,**Institute of Postgraduate Education, Borys Hrinchenko University of Kyiv /**ст. науковий співробітник НДЛ експериментальної**педагогіки та педагогічних інновацій**Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка*

Анотація. У статті здійснено аналіз наукових досліджень і публікацій (вітчизняних й зарубіжних), у яких визначається інноваційна діяльність як потужний імпульс для динамічного розвивального руху всіх напрямів освітнього процесу. Показано, що залученість в потік інноваційних змін реально можлива за умови усвідомленої активної участі педагогів у дослідно-експериментальній роботі. З'ясовано, що дослідно-експериментальна діяльність потребує інтенсивного переосмислення цінностей, подолання стереотипів педагогічного мислення, переоцінки своїх принципів, досвіду, засвоєних норм, а також зміни поглядів на існуючі теорії, концепції, підходи. Автор пропонує й характеризує ключові позиції «інноваційного» способу мислення вчителя в контексті дослідно-експериментальної роботи: 1) усвідомлення важливості, необхідності й неминучості змін, само-змін; 2) самоаналіз власної професійної компетентності, насамперед «інноваційної» та «рефлексивної». 3) виокремлення та розвиток ціннісно-сміслових орієнтацій у процесі само-змін; 4) оволодіння інструментами та техніками, які будуть допомагати на шляху змін, само-змін. Автор обґрунтовує доцільність розуміння дослідно-експериментальної роботи у сучасних закладах освіти через використання наукового (діалектичного) і філософського (основи коучингу в освіті) підходів, які власне відображають методологічне підґрунтя проміжних цілей й досягнення мети дослідно-експериментальної роботи в середній школі.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційне мислення, дослідно-експериментальна робота, професійна компетентність, ціннісно-сміслові орієнтації, діалектичний підхід, коучинговий підхід, коучингові інструменти та техніки.

Abstract. *The article analyzes scientific research and publications (domestic and foreign), which define innovation as a powerful impetus for the dynamic development movement of all areas of the educational process. It is established that involvement in the flow of innovative changes is possible under the condition of conscious active participation of teachers in research and experimental work. It was found that research and experimental activities require intensive rethinking of values, overcoming stereotypes of pedagogical thinking, reassessment of their principles, experience, learned norms, as well as changing views on existing theories, concepts and approaches. The author proposes and characterizes the key positions of the «innovative» way of thinking in the context of research and experimental work: 1) understanding of the importance, necessity and inevitability of change, self-change; 2) self-analysis of one's own professional competence, first of all "innovative" and "reflective"; 3) highlighting and development of value-semantic orientations in the process of self-change; 4) mastering the tools and techniques that will help in the path of change, self-change. The author substantiates the key positions of teachers in the modern space of innovative change through the use of scientific (dialectical) and philosophical (basics of coaching in education) approaches, which actually reflect the methodological basis of intermediate goals and goals in research and experimental work in secondary school.*

Key words: *innovative activity, innovative thinking, research and experimental work, professional competence, dialectical approach, coaching approach, coaching tools.*

Вступ

Педагогічна практика показує, що освітній простір сьогодні стає все більш динамічним, відкритим для нововведень і змін, що привносяться прискореним інформаційно-технологічним розвитком сучасного суспільства [10]. Ключовим у такому не простому, але дуже важливому процесі інноваційних змін є спрямування професійної й педагогічної діяльності педагогів сучасних освітніх закладів в «потік інноваційності». Дослідження доводять, що залученість у «потік інноваційних змін» реально можлива за умови усвідомленої активної участі педагогів у дослідно-експериментальній роботі як окремого виду інноваційної діяльності та у педагогічних експериментах, як основної форми організації інноваційної діяльності й методу дослідно-експериментальної діяльності. У багатьох країнах заохочуються й підтримуються інновації в

освітньому просторі. Педагоги усвідомлюють сучасні виклики, активно реагують на них й ефективно керують змінами та інноваційними процесами в освітньому середовищі. Водночас, педагогічна практика і власний досвід показують, що педагоги, які включаються в інноваційну діяльність, опиняються в ситуації, коли необхідні переосмислення і переоцінка своїх принципів, смислів, досвіду, засвоєних норм і цінностей, а також зміни поглядів на існуючі теорії, концепції, підходи, інших речей і насамперед, на самих себе, прийняття нових концептуальних підходів, соціальних відносин, нових викликів [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз сучасних наукових досліджень і публікацій вітчизняних (Гажала О., 2015, Денисюк Н., 2019, Калінська О., 2017, Кошка О., 2014, Мариновська О., 2017, Поповський Ю., 2017, Романчук Г., 2019, Ткачук Н., 2019, Турчина Л., 2019) і зарубіжних (Мурілло та Крішескі, 2012 Іспанія; Thoonen, Slegers, Oort i Peetsma, 2012 Нідерланди; Ернандес, 2015 Колумбія; Леал-Сото, Alborno and Rojas, 2016 Чилі; Gábor Halász, 2020 Венгрія; Simonović, N., 2021 Сербія; García-Gómez, S. у Salas Martínez, M., 2021 Іспанія) засвідчує, що впродовж останніх років зростає й сутнісно поглиблюється професійний інтерес педагогів-практиків і науковців до дослідження питань інновацій, інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи у сучасних закладах освіти, готовності вчителів до інноваційної діяльності, процесів інноваційного розвитку в закладах освіти, упровадження освітніх інновацій в освітньому просторі. Інноваційний рух стає потужним імпульсом для динамічного розвивального руху всіх напрямів освітнього процесу. Інновації змінюють педагогічну систему, удосконалюючи навчальний процес та його результати [10]. Інноваційна діяльність педагогів в сучасній освіті стає найважливішою складовою освітнього процесу [4]. Як чинник інноваційного розвитку освітнього закладу; як окремий вид інноваційної діяльності, що має свою специфіку проведення, дослідники відзначають дослідно-експериментальну роботу [2; 4]. З одного боку, дослідно-експериментальна робота розглядається як складова інноваційної діяльності, коли

експериментально перевіряється ефективність і можливість застосування тої чи іншої інновації в освітньому просторі. А з іншого — дослідно-експериментальна робота — як окремий вид інноваційної діяльності, тому що має свою специфіку проведення [5]. Дослідження також доводять, що діяльність в умовах експерименту спрямована на досягнення очікуваних результатів, що змінює смислові акценти підвищення професійної компетентності педагогів шляхом організації роботи творчих груп, запровадження сучасних інноваційних технологій навчання і виховання [2].

Формулювання мети (постановка завдання).

Виокремити й схарактеризувати ключові позиції «інноваційного способу» мислення сучасного вчителя в контексті дослідно-експериментальної роботи; обґрунтувати дослідно-експериментальну роботу у закладах середньої освіти через використання сучасних підходів та інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Працюючи в інноваційному потоці, педагоги поступово переконуються, що дослідно-експериментальна робота створює умови для організації ефективної професійної діяльності [3]. Саме в інноваційному закладі освіти, в яких педагогічний та учнівський колективи експериментують, апробують, впроваджують нові педагогічні ідеї, теорії, технології, триває інтенсивне переосмислення цінностей, долаються стереотипи педагогічного мислення, здійснюються глибинні, системні перетворення, що стосуються всіх аспектів реформування освітнього процесу [9].

Дослідження показують, що сучасний вчитель має володіти цілим набором різноманітних і розвинених компетентностей, серед яких обов'язково ті, які мають вирішальне значення для здійснення інноваційних процесів: усвідомлення важливості й значимості науково-дослідної, спрямованість на рефлексію, активна практика застосування інновацій [10]. В освітньому просторі української школи у переліку професійних компетентностей вчителя (згідно Професійного стандарту вчителя) [8] також виокремлюються такі, що можуть сутнісно й реально сприяти результативності й ефективності

інноваційної діяльності і дослідно-експериментальної роботи: проєктувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна, рефлексивна. В даному контексті вчителю доцільно перевірити себе на: здатність застосовувати сучасні наукові методи пізнання в освітньому процесі, здатність використовувати інновації у професійній діяльності, здатність застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності, здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати індивідуальні професійні потреби.

Педагогічна практика також доводить, що у сучасному просторі інноваційних змін ціннісно-сміслові орієнтації вчителів стають основою (підґрунтям) для створення оптимальних умов здійснення дослідно-експериментальної роботи в сучасних закладах освіти: від зародження педагогічної ідеї (впровадження нововведення), вибору напряму інноваційного пошуку, побудови інноваційної траєкторії розвитку в конкретному освітньому закладі до створення моделі інноваційного розвитку закладу освіти в цілому [6].

Дослідження в контексті обраної теми дослідження переконують нас в тому, що такі процеси передбачають, насамперед, налаштування вчителями свого власного мислення на «інноваційний» спосіб мислення. «Інноваційний спосіб» мислення – це розуміння й усвідомлення ключових позицій: 1) усвідомлення важливості, необхідності й неминучості змін; 2) самоаналіз власної професійної компетентності, насамперед «інноваційної» та «рефлексивної». 3) виокремлення та розвиток ціннісно-сміслових орієнтацій у процесі само-змін; 4) оволодіння інструментами та техніками, які будуть допомагати на шляху змін, само-змін. Розуміння й сприйняття цих позицій вважаємо сутнісним, доцільним і надважливим для кожного вчителя, тому що саме вони допоможуть сутнісно зорієнтуватися в сучасному потоці інноваційних змін, зважити рівень своїх особистісних й професійних компетентностей, відповідність їх сучасним вимогам, само-розвиватися, само-змінюватися, завжди йти в ногу з суспільним розвитком (за єдиної умови — якщо “пропустити їх через себе”).

Природне й органічне обґрунтування ключовим позиціям у сучасному просторі інноваційних досліджень, експериментування, апробацій, упроваджень знаходимо з точки зору «діалектики» як теорії розвитку. Сучасні дослідники наголошують, що освітній процес за своєю природою та суттю є дуже діалектичним [10]. При мисленнєвому (вдумливому) розгляді освітньої діяльності діалектика як “логічна форма і загальний спосіб рефлексивного (зверненого на себе) теоретичного мислення, як теорія розвитку, є абсолютно продуктивною в сучасному освітньому просторі [1]. Ми поділяємо точку зору дослідників в тому, що освіта першої чверті ХХІ століття стає максимально діалектично зрозумілою, характерною рисою якої є само-розвиток, само-творення. За діалектичного підходу «розвиток є такий вихід із себе, який є водночас поверненням до себе». Саме так і має відбуватися цілісний розвиток у процесі освіти, у всій навчально-виховній спів-діяльності дітей і дорослих, учнів і вчителів», – обґрунтовано доводять дослідники [1].

Логічно нові виклики сьогодення вимагають нових підходів, зміщуючи акцент від процесів набуття все нових й нових знань на реальне здійснення відповідних внутрішніх трансформацій. Вочевидь сучасна траєкторія інноваційного освітнього простору – це посилення особистісного виміру у педагогічній практиці і науці. А це вже нова філософія ХХІ ст. – філософія коучингу. Дослідники наголошують, що коучинг – це, насамперед, спосіб мислення, власне переосмислення існуючих теорій, сталих істин, власного способу мислення, правил та норм поведінки тощо [7]. Сутність коучингу полягає у тому, щоб запропонувати «засіб пересування», що дозволяє особі або групі осіб перейти з поточного стану в будь-який бажаний стан, використовуючи найкоротший шлях (Роберт Ділтс). Сутнісним є те, що на такому шляху треба визначати й враховувати основні наявні ресурси, а також, виявляти та нейтралізувати можливі перешкоди.

На наш погляд в унісон із діалектичним підходом в сучасному освітньому просторі звучить тактичний виклик коучингового підходу в освіті: «Дістати себе із себе», який дає можливість кращому вийти назовні [7]. Дослідження

обґрунтовано доводять, що розкрити сутність коучингового підходу можна тільки на практиці шляхом освоєння вчителями на всіх етапах інноваційної діяльності принципів коучингу та коучингових інструментів й технік для ефективного його застосування. Як показує сучасний прогресивний досвід (здебільшого зарубіжний), в таких складних процесах доцільними стають такі коучингові інструменти та техніки: моделі SMATR і GROW, техніка стратегій Уолта Діснея, техніки на «Дослідження власних стратегій мислення і дій», техніки «Результативного мислення», «4-х векторна модель або кольорова типологія мислення і дій людини», інструмент «Чотири питання планування», самокоучинг). Навички володіння такими інструментами стають корисними на шляху формування й розвитку інноваційного стилю мислення і, як результат, професійна діяльність вчителя (педагога) може стати більш персоналізованою, цілеспрямованою, розсудливішою, спільною і в кінцевому підсумку спрямованою на очікуваний результат [7].

За логікою вищевикладеного, вочевидь, що коучинговий підхід в освітньому просторі має явне діалектичне підґрунтя – «розвиток, саме він, ніяк не менше» [1]. Діалектика як теорія розвитку і філософія коучингу в освіті, як прогресивна, сучасна, надзвичайно ефективна форма професійної взаємодії, – це основні взаємообумовлюючі підходи, які в освітній практиці сутнісно впливають на формування та розвиток інноваційного мислення педагогів, тим більше у процесі дослідно-експериментальної роботи.

Заклучення і висновки

У результаті дослідження встановлено, що за умови усвідомленої активної участі вчителів у дослідно-експериментальній роботі реально можлива їх залученість у потік інноваційних змін й само-змін. Важливого значення при включенні (здійсненні) дослідно-експериментальної роботи має налаштування вчителями свого власного мислення на «інноваційний спосіб» мислення. На основі науково-теоретичних розвідок виокремлено й схарактеризовано ключові позиції «інноваційного» способу мислення сучасного вчителя в контексті дослідно-експериментальної роботи: 1) усвідомлення важливості, необхідності

й неминучості змін, само-змін; 2) самоаналіз власної професійної компетентності, насамперед «інноваційної» та «рефлексивної». 3) виокремлення та розвиток ціннісно-сміслових орієнтацій у процесі само-змін; 4) оволодіння сучасними інструментами та техніками, які будуть допомагати на шляху змін, само-змін.

Обґрунтовано доцільність розуміння дослідно-експериментальної роботи у сучасних закладах освіти через використання наукового (діалектичного) і філософського (основи коучингу в освіті) підходів, які власне відображають методологічне підґрунтя проміжних цілей і досягнення мети й очікуваних результатів дослідно-експериментальної роботи в середній школі. Якщо діалектика рухає вперед зміст, коучинг – універсальна технологія переосмислення існуючих теорій, сталих істин, власного способу мислення, правил та норм, то інструменти й техніки коучингу озброюють на цьому шляху й практично взаємообумовлюють розвивальний рух. Саме таке розуміння й усвідомлення визначає сенс інноваційної діяльності й дослідно-експериментальної роботи у сучасній середній школі.

Література

1. Возняк В. Значення класичної діалектики для педагогіки. Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», 2021. 42, 87–103, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.42.6> (дата звернення: 07.06.2022)
2. Гажала О. Дослідно-експериментальна робота як чинник інноваційного розвитку освітнього закладу. Рідна школа. 2015. № 7-8. С. 15–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2015_7-8_6 (дата звернення: 25.04.2022).
3. Денисюк Н. Дослідно-експериментальна робота як умова ефективної професійної діяльності вчителя. *Реалізація Концепції «Нова українська школа» в умовах інноваційного освітнього середовища* : матеріали фестивалю інновацій (22 травня 2019 р., м. Луцьк) / уклад. Н. А. Поліщук. Луцьк : Волинський ІІПО, 2019. С. 52–57. URL: <http://vippo.org.ua/files/silskashkola/fest2019->

1568964942.pdf (дата звернення: 25.04.2022).

4. Калінська О. Упровадження освітніх інновацій як шлях до формування професіоналізму та педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 3. С. 28–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2017_3_9 (дата звернення: 25.04.2022).

5. Кошка О. Дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність у сучасних закладах освіти. *ЛОІППО*: вебсайт. URL: <https://volrmk.at.ua/offdocs/recom2014/doslid.pdf> (дата звернення: 25.04.2022).

6. Лавриненко О. Можливості коучингу у менеджменті педагогічних інновацій системи післядипломної освіти. Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності : зб. матеріалів доп. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, Україна, 15-16 квітня 2021 р. Тернопіль : СМП «Тайп», 2021. С. 250-253. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/handle/123456789/5712>

7. Нежинська О. О. Основи коучингу : навчальний посібник / О. О. Нежинська, В. М. Тименко. – Київ ; Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. – 220 с.

8. Професійний стандарт вчителя: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>

9. Ткачук Н. Педагогічна наука і практика в контексті дослідно-експериментальної роботи закладу освіти. *Реалізація Концепції «Нова українська школа» в умовах інноваційного освітнього середовища* : матеріали фестивалю інновацій (22 травня 2019 р., м. Луцьк) / уклад. Н. А. Поліщук. Луцьк: Волинський ІППО, 2019. С. 19–29. URL: <http://vippo.org.ua/files/silskashkola/fest2019-1568964942.pdf> (дата звернення: 25.04.2022).

10. Simonović N. Teachers' key competencies for innovative teaching, *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 2021. 9(3), 331-345. doi: 10.23947/2334-8496-2021-9-3-331-345